

Evelien Tonkens, Justus Uitermark & Marcel Ham (red.). **Handboek Moraliseren. Burgerschap en ongedeelde moraal. Jaarboek TSS, Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.** Amsterdam: Van Genneep, 2006, 207 p., € 18
ISBN 90 5515 727 9

Wie heeft het in vrienden- of familiekring niet gehad over het enorme billboard in het centrum van Utrecht? Er is een slanke, jonge vrouw op te zien in gouden bikini als reclame voor een bekende lingeriewinkel. De ChristenUnie, één van de huidige regeringspartijen, gaf de aftrap door haar zorg uit te spreken in het College van Burgemeester en Wethouders in Utrecht. Is de Unie nu een bondgenoot in de feministische strijd tegen de afbeelding van de vrouw als lustobject of vertoont zij een verwerpelijk staaltje van bevoogding?

'Het is hoog tijd voor een handboek moraliseren', zo luidt de uitnodigende openingszin van het eerste hoofdstuk. Tonkens, Uitermark & Ham hebben een handboek uitgebracht met de befaamde opgestoken vinger op de voorkant. Normen en waarden en het elkaar daarop aanspreken vormen het gesprek van de dag, maar de huidige praktijk van moraliseren kan wel enige aanwijzingen gebruiken, zo lijkt het. Verderop lezen we echter dat de term 'handboek' ironisch is bedoeld. De auteurs zijn eropuit om verwondering en reflectie te stimuleren over de praktijk van het moraliseren. Deze recensie poogt eerst de rode lijn te reconstrueren die door de

diverse bijdragen aan het 'handboek' loopt en maakt vervolgens de stand op met betrekking tot de beoogde verwondering en reflectie.

Volgens Tonkens' inleiding is er in het publieke debat slechts oog voor de twee extremen van vrijheid of autonomie en dwang. In de praktijk van alledag vindt het moraliseren juist plaats in het grijze middengebied. Daar ontwikkelen mensen hun visie op wat 'goed leven' is en dragen ze die uit. Tonkens schetst een kader om de moraliseringspraktijk en de aanpakken die daarin gehanteerd worden, in kaart te brengen. Zij onderscheidt 'hiërarchisch' en 'democratisch' of 'dialogisch' moraliseren: een hiërarchische moraal wordt van bovenaf opgelegd en een democratische moraal is het resultaat van een via dialoog ontwikkelde visie op het goede leven. Daarnaast kan moraliseren via het woord (regels, overtuiging of preken) plaatsvinden of via praktijken. De eerste vorm noemt Tonkens 'ideologisch' moraliseren, de tweede 'institutioneel' moraliseren. De redactie heeft vervolgens verschillende auteurs bereid gevonden om te reflecteren op hun praktijk van moraliseren en die te analyseren aan de hand van de getypeerde aanpakken. Dit levert een boeiende reeks op van beschrijvingen van praktijken in de zorg, het onderwijs, het welzijnswerk, de stad, ondernemingen, het socialezekerheidsstelsel. Ook aan de invloed van cultuur en religie wordt enige aandacht besteed.

Interessant is de bijdrage van Jeanne Pols, die aan de hand van een voorbeeld uit de psychiatrie laat zien dat de dichotomie autonomie en dwang niet productief is om te beschrijven hoe werkers cliënten begeleiden. In navolging van de filosoof Annemarie Mol pleit zij ervoor het begrip 'kalibreren' te gebruiken. Het gaat er volgens haar om telkens de context als uitgangspunt te nemen, telkens de vraag te stellen wat hier (op dit moment, met deze persoon) goed is om te doen. Vanwege de aandacht voor de context zijn er geen algemene regels voor kalibreren op te stellen. De enige algemene regel is het creëren van een goede relatie als startvoorwaarde.

Verhelderend is de bijdrage van René Diekstra over etiquette op straat. Zijn relaas over de Korenaardsdwarsstraat in Rotterdam-West laat zien hoe de bewoners van die straat op dialogische wijze tot gedragsregels komen om hun samenleven te verbeteren. De gedragsregels worden fysiek ondersteund door de verstrekking van lichte, plastic ballen in plaats van harde, leren en de plaatsing van een klok in de straat (de avondrust gaat volgens de afgesproken regels in om negen uur door de week en om tien uur in het weekend). De afspraken werken (met periodieke evaluatie) wonderwel en lijken een schoolvoorbeeld van dialogisch moraliseren. Dit in tegenstelling tot de Rotterdam-code, die omgangsregels bevat, die op centraal niveau door ambtenaren zijn bedacht: een hiërarchische moraliseringsdraak,

die van het toneel verdwenen is vanwege gebrek aan draagvlak onder de bevolking. In het slothoofdstuk concluderen Boutellier en Tonkens dat er een rijkdom aan benaderingen en praktijken bestaat. Daartegen steekt het publieke debat, waarin vooral de extremen benadrukt worden, schril af. De oorzaak hiervan is volgens de schrijvers dat het verfijnde hedendaagse moraliseren maar weinig op verhaal is gebracht. Dialogisch moraliseren buiten kijf de voorkeur boven hiërarchisch moraliseren, maar het ontbreekt de professional aan instrumenten en ondersteuning hiervoor. De enige onbetwiste voorwaarde voor deze vorm van moraliseren is een intensieve en langdurige relatie tussen professional en burgers. Boutellier en Tonkens sluiten af met de professional te wijzen op 'de immanente moraliteit van praktijken', zoals die door MacIntyre in zijn boek *After virtue* (1981) wordt besproken. Deze moraliteit zou een brug kunnen vormen tussen de professional en zijn/haar praktijk aan de ene kant en het maatschappelijke niveau aan de ander kant.

Verwondering en reflectie hebben we inmiddels genoeg gehad: veelbelovende nieuwe terminologie, mooie voorbeelden en broodnodige waardering voor alledaagse professionele praktijken, weg van generaliserende en clichématige discussies over extremen als het Utrechtse billboard en de reactie van de ChristenUnie hierop. Het 'handboek' zet terecht het 'handwerk' van de professional in het zonnetje. De conclusie dat daar

maar weinig over geschreven is sinds McIntyre in 1981, zal de lezer van *Sociale Interventie* echter niet delen. De praktijken waar het over gaat, zijn immers sociale interventiepraktijken. Dit tijdschrift beschreef toch al veel eerder het belang van integratieve, generieke en wetenschappelijke aandacht voor dit soort praktijken? Het belang van de relatie is toch al gemeengoed sinds Kamphuis en anderen *Helpen als ambacht* in 1951 schreven? De cruciale vraag is eerder of de immanente moraliteit van professionele praktijken sterk genoeg is om stand te houden tegen hedendaagse bedreigingen als fragmentarisering, protocollisering, juridisering en rationalisering. Het handboek zwijgt over het krachtenveld waarbinnen de professionals hun bijdrage leveren aan het goede leven. Wat als een interessante bijdrage aan een actuele discussie begint, mist uiteindelijk doel, omdat het niet ingebed is in de traditie en geschiedenis van praktijken, ervaringen en theorieën over het goede leven en de helpende professional. Zou die professional misschien eerder een billboard en de daaropvolgende maatschappelijke discussie verdienen?

Josje van der Linden